

ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΜΑΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

Η ιστορία του σχολικού βιβλίου στη χώρα μας, μέρος της εκπαιδευτικής πολιτικής, ακολουθεί μια πορεία ανάλογη με τις πολιτικές μεταβολές και τα ανεβοκατεβάσματα των συντηρητικών και φιλελεύθερων κυβερνήσεων. Στο χώρο του σχολικού βιβλίου η κατάσταση διαμορφώνεται ανάλογα με την επικρατούσα κυβέρνηση. Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους και μέχρι το 1937, που ιδρύθηκε ο ΟΕΣΒ (Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων) από τον Ιωάννη Μεταξά, συγκρούονται δύο πολιτικές για το σχολικό βιβλίο: του κρατικού μονοπωλίου και του ελεύθερου ανταγωνισμού.

Η ίδια κατάσταση επικρατεί και με ζήτημα της γλώσσας. Το γλωσσικό ζήτημα, που κατέστη σχεδόν γεγονός πολιτικό, ξετυλίγεται μέσα από τις σελίδες των σχολικών βιβλίων και ιδιαίτερα των αναγνωστικών. Άλλοτε στη δημοτική και άλλοτε στην καθαρεύουσα βλέπουμε το ίδιο βιβλίο να μεταμορφώνεται και να αλλάζει ανάλογα με το πολιτικό κόμμα που είναι στην εξουσία.

Το 1917 είναι ένας χρόνος σταθμός για την εκπαίδευση στη χώρα μας. Η κυβέρνηση Βενιζέλου λαμβάνει μια σειρά μέτρων που θα αλλάξουν το τοπίο στον εκπαιδευτικό χώρο. Μαζί του είναι ο Γληνός ο οποίος διορίζεται πρόεδρος του εκπαιδευτικού συμβουλίου και γενικός Γραμματέας Παιδείας. Οι θέσεις αυτές επιτρέπουν σε αυτόν και στους συνεργάτες του Δελμούζο και Τριανταφυλλίδη να προβούν σε μεταρρύθμιση ολόκληρου του εκπαιδευτικού συστήματος.

Στις 11 Μαΐου του 1917 με το Ν.Δ./2585 «περί διδακτικών βιβλίων» με εισήγηση του Γληνού θεσμοθετείται η εισαγωγή της δημοτικής γλώσσας στο δημοτικό σχολείο και νομοθετούνται μια σειρά μέτρων. Τότε κυκλοφορούν νέα αναγνωστικά, ανάμεσα στα οποία και το «Αλφαβητάρι με τον Ήλιο» (Δ. Ανδρεάδης, Α. Δελμούζος, Π. Νιρβάνας, Ζ. Παπαντωνίου, Μ. Τριανταφυλλίδης και εικονογράφηση Κ. Μαλέα), «Τα Ψηλά Βουνά» (Ζ. Παπαντωνίου), «Η Πατρίδα μας» (Α. Καρκαβίτσα & Ε. Παπαμιχαήλ).

Τα βιβλία αυτά, μέχρι σήμερα, θεωρούνται σταθμός στην ιστορία των σχολικών βιβλίων από κάθε άποψη. Πρώτη φορά συνεργάστηκαν παιδαγωγοί, δάσκαλοι, λογοτέχνες, γλωσσολόγοι, ζωγράφοι για να δημιουργήσουν βιβλία που μιλάνε στις ψυχές των παιδιών. Είναι βιβλία που αποφεύγουν επιτέλους τον άμεσο διδακτισμό, το στόμφο και την ηθικολογία και ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα και στην ηλικία των παιδιών στα οποία απευθύνονται. Οι κοινός στόχος είναι η δημιουργία σχολικών βιβλίων για την παιδείση ενός ολόπλευρα καλλιεργημένου ατόμου.

Ο Αλέξανδρος Δελμούζος μεταφέρει τις αρχές του Νέου Σχολείου στην Ελλάδα και ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου μεταφέρει το πνεύμα της αισθητικής αγωγής, όπως είχε διαμορφωθεί στη Γερμανία. Ο Τριανταφυλλίδης επεξεργάστηκε όλα τα βιβλία ώστε να έχουν ενιαίο γλωσσικό τύπο με αποτέλεσμα η δημοτική γλώσσα να είναι άμεση και να μιλάει στις καρδιές των παιδιών (Κανταρτζή, 2002β: 286).

Στα «Ψηλά Βουνά» η εικονογράφηση γίνεται με εικόνες του Ρούμπου και σκίτσα του Παπαντωνίου. Ο ακαδημαϊσμός υποχωρεί, και εισάγονται νέα στοιχεία όπου το σπάσιμο της φόρμας, η κινητικότητα, η ζωτικότητα και το χιούμορ του Παπαντωνίου δημιουργούν εικόνες ταιριαστές στον ψυχοπνευματικό κόσμο του παιδιού. Άλλα πολύ σημαντικά ονόματα που ασχολήθηκαν με την εικονογράφηση

των βιβλίων αυτήν την εποχή είναι ο Λύτρας, ο Γεραλής, ο Δημητριάδης, ο Κεφαλληνός, ο Βυζάντιος.

Η αλλαγή στο πολιτικό σκηνικό το 1920 ανακόπτει τη μεταρρυθμιστική προσπάθεια. Οι εκλογές δίνουν τη νίκη στα αντιβενιζελικά κόμματα. Ο αντίκτυπος της Μικρασιατικής καταστροφής επηρεάζει την πορεία της Ελλάδας. Η περίοδος από το 1920 έως το 1928 είναι μια περίοδος μεγάλης πολιτικής αστάθειας η οποία βεβαίως επηρεάζει και τον εκπαιδευτικό χώρο. Πραξικόπηματα, κρίσεις, 34 κυβερνήσεις διαδέχονται η μία την άλλη. Από το Υπουργείο Παιδείας αλλάζουν 25 υπουργοί και βασικό μέλημα τους είναι να αναιρέσουν τους νόμους του προηγούμενου.

Η γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση, το πιο σημαντικό έργο της τριετίας 1917-1920, θα θεωρηθεί έργο «πραξικοπηματικό». Η νέα κυβέρνηση θα αναθέσει σε «επιτροπεία» την εξέταση της γλωσσικής διδασκαλίας. Τα μέλη της επιτροπής Σακελλαρόπουλος, Σκιας, Εξαρχόπουλος, Μιχαλόπουλος, Μεγαρεύς, αφού μελέτησαν τα αναγνωστικά, υποβάλλουν στο Υπουργείο λεπτομερή έκθεση που καταλήγει ανάμεσα στα άλλα και στα εξής συμπεράσματα: «*Να εκβληθώσι πάραυτα εκ των σχολείων και καώσι τας συμφώνους προς τους νόμους εκείνους συνταχθέντα και σήμερον εν χρήσει υπάρχοντα αναγνωστικά βιβλία ως έργο ψεύδους και κακοβούλου προθέσεως*» (Κανταρτζή, 1994β: 46).

Η κατάληψη της εξουσίας από το στρατηγό Πάγκαλο και η επιβολή της δικτατορίας αλλάζει προσανατολισμό και στο καθεστώς των σχολικών βιβλίων. Νέος νόμος για το καθεστώς των διδακτικών βιβλίων στις 5 Μαΐου του 1926 «*περί των διδακτικών βιβλίων της δημοτικής εκπαίδευσεως*». Η έγκριση τώρα ισχύει για μια τριετία και τα βιβλία πρέπει να πληρούν τους όρους της προκήρυξης, δηλαδή να μην περιλαμβάνουν οτιδήποτε αντίθετο προς τη θρησκεία, την πατρίδα, το πολίτευμα και τα χρηστά ήθη. Δεν επιτρέπεται η έγκριση πέραν των δύο αναγνωστικών για κάθε τάξη. Για τις τάξεις Ε' και ΣΤ' προβλέπεται η χρήση της Καινής Διαθήκης (έκδοση Οικουμενικού Πατριαρχείου) και Εγχειρίδιο το οποίο θα περιλαμβάνει τα σπουδαιότερα γεγονότα της ιστορίας της Ελληνικής γλώσσας. Ως γλώσσα των βιβλίων ορίζεται η των εφημερίδων.

Η δικτατορία Κονδύλη, η οποία διαδέχθηκε τη δικτατορία του Πάγκαλου καταργεί το ανωτέρω διάταγμα, επαναφέρει σε ισχύ το νόμο 1332 και εγκρίνει στην κρίση των βιβλίων που ακολουθεί το 1927, όλα τα βιβλία που υποβλήθηκαν, συνολικά 42 (Λέφας 1942: 355).

Ανάμεσα σε αυτά είναι:

1. Κ. Δεληπέτρου, Αλφαβητάριο, «*Ο μικρός σπουργίτης*» (εικ. Περβολαράκης).
2. Α. Καρκαβίτσας & Ε. Παπαμιχαήλ, Αναγνωστικό Δ' τάξης «*Η πατρίδα μας*» (εικ. Ε. Καζάνης).
3. Ι. Συκώκης και Κ. Πασαγιάννης, Αναγνωστικό Δ' τάξης, «*Το Ελληνόπουλο*» (εικ. Π. Ρούμπος).
4. Γ. Ξενόπουλος, Α. Κουρτίδης & Γ. Κονιδάρης, Αναγνωστικό Ε' τάξης, «*Ο πύργος του Βοσπόρου*» (εικ. Α. Βώττης).
5. Γ. Καζαντζάκη, Αναγνωστικό ΣΤ' τάξης, «*Η Μεγάλη Ελλάς*» (καθαρευούσης) (εικ. Γ. Σιγάλας).

Στο περιεχόμενο των βιβλίων εξακολουθεί να επικρατεί ο έντονος διδακτισμός και ο ηθοπλαστικός χαρακτήρας. Η κύρια θεματολογία των βιβλίων ακολουθεί το γνωστό τρίπτυχο Πατρίς-Θρησκεία-Οικογένεια. Σε γενικές γραμμές η εικονογράφηση των βιβλίων ακολουθεί την πορεία της ελληνικής ζωγραφικής που αυτή την περίοδο έχει ηθογραφικό περιεχόμενο και βασίζεται στην αισθητική της ακαδημαϊκής παράδοσης χωρίς να μπορεί να δεχθεί τις επιρροές των νέων ρευμάτων που έρχονται από την Ευρώπη. Στα αλφαβητάρια η εικονογράφηση είναι περισσότερο προσεγμένη και πλούσια εξυπηρετώντας διττό στόχο: υποβοηθά στη διδασκαλία της γλώσσας αλλά συμβάλλει και στην αισθητική καλλιέργεια των παιδιών. Εμφανίζεται η έγχρωμη εικονογράφηση. Για λόγους οικονομίας, βέβαια, η έγχρωμη εικόνα περιορίζεται στο πρώτο 16σέλιδο και μετά ακολουθεί ασπρόμαυρη εικονογράφηση. Ο Βώττης, ο Ρούμπος, ο Περβολαράκης είναι κάποιοι από τους ζωγράφους αυτής της εποχής που ασχολήθηκαν με την εικονογράφηση των σχολικών βιβλίων αυτής της περιόδου.

Η δικτατορία του Κονδύλη παραδίδει την εξουσία σε Οικουμενική Κυβέρνηση και το Υπουργείο Παιδείας ανατίθεται στο Θ. Νικολούδη, μέλος του λαϊκού κόμματος. Με το νόμο 3438 η δημοτική γλώσσα επανέρχεται σε όλες τις τάξεις με την υποχρέωση να διδάσκεται η καθαρεύουσα στην Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη 3-4 ώρες εβδομαδιαίως. Επαναφέρεται όμως το σύστημα συγγραφής με όρους καθορισμένους με προκήρυξη του Υπουργείου και για κάθε μάθημα εγκρίνεται συγκεκριμένος αριθμός βιβλίων. Το περιεχόμενο των βιβλίων πρέπει να αντλεί τα θέματά του από τον οικογενειακό, θρησκευτικό, κοινωνικό και εθνικό βίο.

Με τους όρους αυτούς γίνεται η συγγραφή και η κρίση των αναγνωστικών βιβλίων για την τριετία 1928-1931. Το σύστημα της έκδοσης των σχολικών βιβλίων φαίνεται να δημιουργεί μεγάλα προβλήματα και έντονο ανταγωνισμό, αθέμιτο πολλές φορές, μεταξύ των εκδοτικών οίκων που διακινούν τα σχολικά βιβλία.

Στα μέσα του 1928 διενεργούνται εκλογές στις οποίες επικρατεί το κόμμα των Φιλελευθέρων. Καρπός της κυβέρνησης αυτής είναι η μεταρρύθμιση του 1929, η οποία είναι και αυτή έργο του Βενιζέλου. Η μεταρρύθμιση αυτή, η οποία θέτει τα θεμέλια του αστικού σχολείου, βασίζεται στα νομοσχέδια Γόντικα (1929) και Γεωργίου Παπανδρέου (1930). Η μεταρρύθμιση αυτή θεσμοθετεί το σχολείο το οποίο υπήρχε μέχρι το 1964. Η κατεύθυνση την οποία θέτουν είναι στο ίδιο πνεύμα με τα νομοσχέδια του 1913, και τη μεταρρύθμιση του 1917-1920, δηλαδή για μια εκπαίδευση η οποία θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες της κοινωνίας¹.

Για πρώτη φορά ο σκοπός του σχολείου ορίζεται καθαρά πρακτικός και κοινωνικός². Προβλέπεται εξαετής δημοτικό και εξαετής μέση εκπαίδευση, υποχρεωτική μέχρι την ηλικία των 14 χρόνων. Ακόμα προβλέπεται η ίδρυση νυχτερινών δημοτικών σχολείων και η ίδρυση σχολικών κήπων. Την ίδια χρονική περίοδο εκπονούνται νέα αναλυτικά προγράμματα τα οποία ουσιαστικά είχαν παραμείνει αναλλοίωτα από το 1836. Κύριο χαρακτηριστικό του προγράμματος του

¹ «Μία των μεγίστων ελλείψεων του παρ' ημίν κρατούντος εκπαιδευτικού συστήματος είναι και η εις αφάνταστον βαθμόν καλλιέργεια των κενών λόγων, των πομπωδών φράσεων, της αφορήτου λογοκοπίας, ήτις έσχε τρομερόν αντίκτυπν όχι μόνον επί της μορφώσεως αλλά και επί του ήθους των Ελλήνων πολιτών». Βλέπε Δημαράς, Α. (1974). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε. Τόμος 2. (1895-1967)*. Αθήνα: Εκδοτική Ερμής, σελ. 163, τεκμήριο 149.

² «Σκοπός των δημοτικών σχολείων είναι η στοιχειώδης προπαρασκευή των μαθητών δια την ζωήν και η παροχή εις αυτούς των απαραίτητων προς μόρφωσιν χρηστού πολίτου στοιχείων». Ν. 4397 «Περί στοιχειώδους εκπαίδευσως», ΦΕΚ 309, Α΄, 24-8-1929.

1929 είναι η μείωση της διδασκαλίας των κλασικών γλωσσών (αρχαία και λατινικά) με αποτέλεσμα να είναι μειωμένος κατά 12, 4% από τα αντίστοιχα προγράμματα του 1914 (Τερζής 2008: 251). Για τη γλώσσα προβλέπεται ότι και στο νόμο 3438 του 1927, δηλαδή δημοτική στις τέσσερις πρώτες τάξεις και καθαρεύουσα στις δύο μεγαλύτερες³.

Με την εισήγηση του τότε Υπουργού Γ. Παπανδρέου ψηφίζεται ο Νόμος 5045 «περί σχολικών βιβλίων». Ο Νόμος αυτός είναι ο πιο σημαντικός σταθμός μετά τη μεταρρύθμιση του 1917 καθώς προσπαθεί να λύσει το ζήτημα των σχολικών βιβλίων. Σύμφωνα με το Νόμο τα βιβλία διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: 1) στα διδακτικά 2) στα βοηθήματα και 3) στα ελεύθερα αναγνώσματα. Τα δύο πρώτα κυκλοφορούν μετά από έγκριση ενώ η τρίτη κατηγορία μετά από σύσταση του Υπουργείου Παιδείας. Η ισχύς της έγκρισης ορίζεται για μια πενταετία.

Τα σχολικά βιβλία του δημοτικού γράφονται στη δημοτική ενώ για την Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη μπορεί να εγκριθούν και αναγνωστικά στην καθαρεύουσα για την εξάσκηση των μαθητών. Η συγγραφή τους γίνεται όχι με προκήρυξη αλλά με ελεύθερη πρωτοβουλία των συγγραφέων και σύμφωνα με τις γενικές οδηγίες και υποδείξεις του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου. Οι Σύλλογοι Διδασκόντων είναι υπεύθυνοι για την επιλογή των βιβλίων που θα διδαχθούν. Πριν τη λήξη του διδακτικού έτους ο Σύλλογος συνέρχεται σε συνεδρίαση και εκθέτει γραπτώς ο κάθε εκπαιδευτικός τα συμπεράσματά του από τα βιβλία που χρησιμοποιήθηκαν. Η συμβολή των εκπαιδευτικών στην «εκλογή και μεταρρύθμισιν του σχολικού βιβλίου, είναι στοιχεία λαμβανομένα υπ' όψιν δια την κρίσιν του ευδοκίμου της υπηρεσίας των, ως και δια την πρόσληψιν αυτών ως μελών των κριτικών επιτροπών».

Προβλέπεται ακόμα η ίδρυση σχολικών βιβλιοθηκών σε όλα τα σχολεία καθώς και στα Διδασκαλεία. Οι βιβλιοθήκες αυτές είναι υποχρεωμένες να αγοράζουν τα εγκεκριμένα βιβλία διδακτικά και βοηθητικά και να εμπλουτίζονται με όσο το δυνατόν περισσότερα ελεύθερα αναγνώσματα.

Ο νέος νόμος έχει πολλά θετικά στοιχεία, όπως την καθιέρωση της δημοτικής και στις έξι τάξεις του δημοτικού, την κατάργηση των προκηρύξεων, τη θέσπιση των βοηθημάτων και των ελεύθερων αναγνωσμάτων, τη μείωση του χρόνου έγκρισης από δέκα σε πέντε χρόνια και ακόμα την υιοθέτηση μιας πολιτικής, η οποία θα προσπαθήσει να τιθασεύσει την πληθωριστική παραγωγή σχολικών βιβλίων που συχνά λειτουργούσε σε βάρος της ποιότητας. Στην ουσία η υιοθέτηση μιας τέτοιας πολιτικής τείνει προς την ιδέα του πολλαπλού βιβλίου (Καψάλης & Χαραλάμπους, 2007: 91).

³ Το ζήτημα των σχολικών βιβλίων απασχολεί έντονα τον εκπαιδευτικό κόσμο και αυτό φαίνεται από τα άρθρα στο Διδασκαλικό Βήμα «Μια ματιά σ' όλα τα διδακτικά βιβλία και ειδικά για μας στα αναγνωστικά του Δημοτικού Σχολείου μας πείθει, πως στο πρόβλημα του διδακτικού βιβλίου δε δόθηκε η ανάλογη με τη σπουδαιότητά του προσοχή. Με τη μεγαλύτερη προχειρότητα κ' επιπολαιότητα σερβίρονται στα παιδιά βιβλία τέτοια, που σαν φαγητά κακομαγειρεμένα και δυσκολοχώνευτα ταιλαιπωρούν το πνευματικό στομάχι τους... Η ευκολία δε, που μ' αυτή φέρνεται η έγκριση βιβλίων, δημιουργήσει ένα συγγραφικό οργασμό, που πάει να μας κάμη όλους συγγραφείς βιβλίων, και θεμιτούς και αθεμίτους συνασπισμούς, από τη μια γνωστών κι' αγνώστων συγγραφέων με γνωστούς λογοτέχνες, για να παρουσιάσουν τα βιβλία τους με φίρμα λογοτεχνική, κι' από την άλλη των συγγραφικών ομίλων μ' εκδοτικούς οίκους. Ο τελευταίος συνασπισμός κάνει ευκολότερη την έγκριση βιβλίων ή για να είμαστε περισσότερο μέσα στα πράγματα, η έγκριση ενός βιβλίου γίνεται προβληματική, αν υποβληθή το βιβλίο από το συγγραφέα του κι' όχι από εκδοτικό οίκο...» Βλέπε Διδασκαλικόν Βήμα 8-9-1929, Τα διδακτικά βιβλία, Β΄ και Διδασκαλικόν Βήμα 15-9-1929, Τα διδακτικά βιβλία, Β΄.

Στα βιβλία αυτής της εποχής συγκαταλέγονται και τα εξής:

1. Ρ. Ιμβριώτη, Δ. Δεληπέτρος & Δ. Δούκας, Αναγνωστικό Β΄ τάξης, «Ο κόσμος του παιδιού» (εικ. Γ. Στέρης).
2. Ε. Παπαμιχαήλ, Δ. Βουτυράς, Αναγνωστικό Β΄ τάξης, «Το χρυσό μου το βιβλίο».
3. Π. Δημητράτος, Αναγνωστικό Δ΄ τάξης, «Παιδικά αναγνώσματα» (εικ. Β. Γερμενής).
4. Δ. Κοντογιάννη, Αναγνωστικό Ε΄ τάξης, «Ο Μωριάς»
5. Π. Νιρβάνας, Δ. Ζήσης, Δ. Δαμασκηνός, Αναγνωστικό Ε΄ τάξης, «Ταξίδια», (καθαρευούσης).

Μετά από έναν αιώνα σύγκρουσης και εναλλαγής του κρατικού μονοπωλίου και του ελεύθερου ανταγωνισμού καθιερώνεται με το Νόμο 952/1937 «Περί ιδρύσεως οργανισμού προς έκδοσιν σχολικών κλπ βιβλίων» η πολιτική του κρατικού μονοπωλίου καθώς το βιβλίο αναγνωρίζεται ως ένα ισχυρό μέσο ιδεολογικού ελέγχου. Αυτό αναγνωρίζεται πλέον καθαρά και στην πρώτη έκδοση σχολικών βιβλίων από τον ΟΕΣΒ καθώς τα βιβλία διανθίζονται με προπαγανδιστικά κείμενα για την ΕΟΝ, την 4^η Αυγούστου, λόγους του Ι. Μεταξά ενώ στα εξώφυλλα των αναγνωστικών φιγουράρουν οι μικροί φαλαγγίτες.

Το 1947 κυκλοφορούν τα βιβλία του 1939 αλλά χωρίς τα κείμενα που είχαν αναφορές στο μεταξικό καθεστώς. Στα αναγνωστικά αυτά η καθαρεύουσα εισάγεται από την Ε΄ τάξη. Το 1954 εκδίδονται νέα αναγνωστικά από τα μακροβιότερα στην ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης. Τα αναγνωστικά αυτά χρησιμοποιήθηκαν αναλλοίωτα μέχρι το 1964, όταν με τη μεταρρύθμιση της Ένωσης Κέντρου έγιναν οι εξής παρεμβάσεις: 1) Αντικαταστάθηκαν τα κείμενα της καθαρεύουσας στις Δ΄, Ε΄ και ΣΤ΄ τάξεις με άλλα στη δημοτική γλώσσα παρμένα από προπολεμικά αναγνωστικά και 2) σε όλα τα αναγνωστικά η γλώσσα προσαρμόστηκε σύμφωνα με τη γραμματική του Μ. Τριανταφυλλίδη. Στα αναγνωστικά αυτά προστέθηκαν κείμενα από παλαιότερα εγκεκριμένα αναγνωστικά και αφαιρέθηκαν όλα τα προπαγανδιστικά κείμενα όπως αυτά εναντίον Βουλγάρων, Κινέζων, υπέρ της μοναρχίας κλπ.

Το τρίπτυχο βέβαια *Θρησκεία-Πατρίδα-Οικογένεια* εξακολουθεί να υφίσταται. Το ηρωικό παρελθόν κυριαρχεί και κείμενα και εικονογράφηση έχουν έντονο ιδεολογικό περιεχόμενο. Η θεματολογία που επικρατεί φαίνεται και από τα περιεχόμενα των αναγνωστικών και των παιδικών βιβλίων όπου τα κείμενα χωρίζονται σε κύκλους (από το θρησκευτικόν βίον, από τον εθνικόν βίον, από τον ηθικόν και κοινωνικόν βίον, από τον οικογενειακόν βίον). Η πραγματικότητα, την οποία παρουσιάζουν, δεν έχει καμία σχέση με την κοινωνική πραγματικότητα την οποία βιώνουν οι μαθητές/τριες. Το καθήκον, καθήκον θρησκευτικό, πατριωτικό ή ηθικό, έχει απόλυτη προτεραιότητα και παραγκωνίζει όλες τις ανθρωπιστικές αξίες. Μέσα από τις σελίδες των σχολικών βιβλίων προβάλλεται η εικόνα του καλού παιδιού, της ευτυχισμένης οικογένειας και της οικογενειακής ενότητας αντανακλώντας έναν κόσμο όπου όλα είναι ιδανικά και όμορφα. Επικρατεί ένα υπεραπλουστευτικό και μονοδιάστατο μοντέλο.

Στην εικονογράφηση τα πράγματα είναι διαφορετικά. Γνωστοί Έλληνες ζωγράφοι και χαρακτές ασχολήθηκαν με την εικονογράφηση βιβλίων αυτή τη χρονική περίοδο. Το μάθημα της εφαρμογής της χαρακτηριστικής στην τυπογραφία και τη διακόσμηση του βιβλίου αρχίζει να διδάσκεται στη Σχολή Καλών Τεχνών το 1939. Καθοριστική είναι η παρουσία του Γιάννη Κεφαλληνού, ο οποίος μετά το διορισμό

του (1932) ως διευθυντής της χαρακτηριστικής της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών, θα δώσει νέα διάσταση στην εικονογράφηση.

Οι περισσότεροι από τους φοιτητές του ασχολήθηκαν αργότερα με την εικονογράφηση των σχολικών εγχειριδίων του δημοτικού και του γυμνασίου, εικονογραφώντας τις σελίδες τους με σχέδια και υδατογραφίες και φροντίζοντας για τη γενικότερη αισθητική τους (Κ. Γραμματόπουλος, Β. Κατράκη, Α. Τάσος, Γ. Μόραλης, Λ. Μοντεσάντου, Ε. Παπαδημητρίου, Δ. Βώττης, Κ. Θεταλός, Γ. Καλμούχος).

Τα σύγχρονα βιβλία διαφέρουν αισθητά τόσο στο περιεχόμενο όσο και στην αισθητική αντίληψη. Η εικονογράφηση είναι σε άμεση σχέση με το κείμενο και το περιεχόμενό τους αντλεί θέματα από τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα. Εκείνο που φαίνεται ότι δεν αλλάζει είναι ότι το σχολικό βιβλίο, και όχι μόνο στην Ελλάδα, εξακολουθεί να χρησιμοποιείται ως μέσο μεταφοράς της επίσημης ιδεολογίας. Μέσω του σχολικού εγχειριδίου μεταδίδονται στους μαθητές όχι μόνο γνώσεις, αλλά και στάσεις και διαθέσεις που αναφέρονται όχι τόσο στη γνωστική όσο στη συναισθηματική περιοχή της προσωπικότητας, η οποία επηρεάζει, ίσως περισσότερο από τις γνώσεις, τις επιλογές και τη συμπεριφορά του ατόμου. Ο κοινωνικοποιητικός αυτός χαρακτήρας των σχολικών εγχειριδίων καθιστά ακόμα πιο σημαντική τη σπουδαιότητα το σχολικού βιβλίου.

Η μεγάλη χρήση των σχολικών εγχειριδίων, ιδιαίτερα σε εκπαιδευτικά συστήματα, όπως της Ελλάδας, όπου επικρατούν κλειστά αναλυτικά προγράμματα, καθιστούν ακόμα πιο βαρύνουσα τη σπουδαιότητά τους. Οι εκπαιδευτικοί καθόλου έως ελάχιστα απομακρύνονται από τη χρήση του σχολικού εγχειριδίου ακολουθώντας πιστά το περιεχόμενό τους.

Ειδικά στη Ελλάδα, που τα σχολικά βιβλία παρέχονται δωρεάν, τείνουν να θεωρούνται κοινωνικά αγαθά καθώς μεταφέρουν την επίσημη άποψη, η οποία ενισχύεται από το σύστημα έγκρισης και παραγωγής τους.

Βιβλιογραφία

- Δημαράς, Α. (1974). Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε. Τόμος 2. (1895-1967) . Αθήνα: Εκδοτική Ερμής
- Δημαράς, Α. (1985). Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε. Τόμος 1. (1821-1894). Αθήνα: Εστία
- Δημαράς, Α. (1987) (επιμ.). *Το Αλφαβητάρι με τον Ήλιο*. Αθήνα: Ερμής
- Κανταρτζή, Ε. (1994α). Ιστορία των ελληνικών αναγνωστικών βιβλίων, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 75, 1ο μέρος, 30-34
- Κανταρτζή, Ε. (1994β) Ιστορία των ελληνικών αναγνωστικών βιβλίων, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 76, 2^ο μέρος, 44-50
- Κανταρτζή, Ε. (1999). Ιστορία των ελληνικών αλφαβηταρίων. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 101, 59-69.
- Κανταρτζή, Ε. (2002α) Το θεματικό περιεχόμενο της εικονογράφησης των αλφαβηταρίων (1930 μέχρι σήμερα). *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 123, 55-64
- Κανταρτζή, Ε. (2002β) *Ιστορική Αναδρομή της Εικονογράφησης των Παιδικών και Σχολικών Βιβλίων*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Κανταρτζή, Ε. (2007). (επιμ.) *Ένα ταξίδι στην ιστορία: Τρεις αιώνες σχολικά εγχειρίδια*. Θεσσαλονίκη: Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης, 42^α Δημήτρια
- Καψάλης, Α. & Χαραλάμπους, Δ. (2008). *Σχολικά εγχειρίδια. Θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΡΕΥΝΑΣ & ΔΙΑΣΩΣΗΣ
ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ**

Λέφας, Χ. (1942). *Ιστορία της Εκπαιδύσεως*. Εν Αθήναις: ΟΕΣΒ
Τερζής, Ν. (2008). *Εκπαιδευτική πολιτική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση: ιστορικοκοινωνιολογικό πλαίσιο και «μελέτες» περίπτωσης*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη

Δρ. Ευαγγελία Κανταρτζή
Πρόεδρος ΕΚΕΔΙΣΥ

Ε Κ Ε
Δ Ι
Σ Υ